

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ (2018) DİJİTAL VATANDAŞLIK KAVRAMI VE ALT BOYUTLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ¹

The Research of Social Studies Books and
Teaching Program (2018) within The Framework
of Digital Citizenship Notion and Sub Dimension

Gönderim Tarihi: 03.11.2019

Kabul Tarihi: 28.05.2019

Doi: 10.31795/baunsobed.581917

Tolga KARA*
Emin ATASOY**

ÖZ: Teknolojik ve siyasi gelişmelerin hızlandığı, sosyal, davranışsal ve etik anlayışların dönüşüme uğradığı, çığır açan yeni bilimsel ve kültürel gelişmelerin yaşandığı bir zaman diliminde yaşanılmaktadır. Özellikle insanlık tarihinin son yüzyılında yaşanan inanılmaz gelişimi ve dünyanın artık küresel bir köy haline gelmesi, günümüzde kullanılan birçok kavramı, olguyu veya anlayışı ya değişime uğratmış ya da tamamen ortadan kaldırmıştır. Değişime uğrayan ve üzerinde tartışmaların yaşandığı olgulardan biri de “vatandaşlık” olgusudur. Coğrafi ve siyasi sınırlara bağlı bir vatandaşlık anlayışının küreselleşmeyle birlikte ortadan kalkması, teknolojinin özellikle de internetin gündelik hayatın hemen her alanına egemen olması, akıllı teknolojik cihazların kullanımının 4-5 yaş düzeyindeki çocuklara kadar inmesi, teknoloji çağı olarak adlandırılan bu dönemde vatandaşlık olgusunu da dijital bir boyuta taşımıştır. Bu kapsamda bilişim teknolojilerindeki güncel gelişmeleri izleyen ve aktif olarak kullanımı sağlayan bireylerin, bilinçli bir vatandaşın yapması gereken davranışları dijital ortamda da aynı şekilde devam ettirmesi, neleri yapmaları ya da nelemi yapmamaları gerektiği dijital vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır. Mevcut eğitim sistemi içinde sosyal bilgiler öğretim programının, dijital vatandaşlık modelini öğrenciyeye kazandırmak için en uygun öğretim programı olduğu söylenebilir. Dijital vatandaşlık olgusu, özünde kuramsal bir özellik taşıdığı için çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Dijital vatandaşlığa ilişkin ayrıntılı bilginin oluşturulması için uluslararası ve ulusal literatürde yer alan çalışmalar doküman incelemesi tekniğinden faydalanılarak taranmıştır. Bununla birlikte 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve ders kitaplarında dijital vatandaş

¹ Bu çalışma 30 Ekim-1 Kasım 2018 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından düzenlenen 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumunda “Dijital Vatandaşlık Kavramı ve 2017 Sosyal Bilgiler Müfredatındaki Yeri” isimli bildirisinin geliştirilmiş ve düzenlenmiş halini oluşturmaktadır.

* Doktora Öğr., Bursa Uludağ Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, tolgakara01@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9107-4248

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı, eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6073-6461

oluşturmada rol oynayabilecek konuların tespiti için içerik analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, yeniden yapılandırılan ve 2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrenme alanı ve içeriklerinin dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından değerlendirilmesini yapmak ve dijital vatandaş yetiştirmek açısından yeterliliğini ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda dijital vatandaşlığın ve alt boyutlarının 2018 SBÖP’nda yer alan kazanımlarda yeterli düzeyde yer almadığı, sınıflar bazında ve öğrenme alanlarında yer alan konuların dağılımının ise düzensiz olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Vatandaşlık, Teknoloji, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Öğretim Programı.

ABSTRACT: It is being lived in an era in which behavioural and ethic understanding transform and groundbreaking novelties take place in science and culture. Especially the incredible change and development occurring in the last century of humanity and world’s turning into a global village have either transformed present concept and understanding or completely abolished them. One of the concept being changed and debated on is the phenomenon of citizenship. With the abolishment of citizenship defined by geographical and political borders through globalisation, internet’s penetration into almost all walks of daily life, smart phones’ wide range use even by 4-5 years old have carried citizenship into a digital dimension at the age called technology. Within this concept that the people who follow the newsworthy developments and can use them actively maintain the responsible behaviours which a conscious citizen should carry out in a digital environment in the same way, to do’s and not to do’s have created the concept of digital citizenship. It can be said that social studies is the best educational program to provide students with digital citizenship concept in current education system. As digital citizenship phenomenon has qualitative aspect a qualitative method has been adopted in this study. In order to form detailed information about digital citizenship, national and international literatures have been reviewed by using document examination method. In addition content analysis has been utilised to find out topics in 2018 social studies class books and curriculum that can help to create “ a digital citizenship”. Taking this into consideration our purpose is to evaluate social studies education program’s learning areas and contents which was updated and reconstructed in 2018. In terms of digital citizenship and it’s subdimension to slow its proficiency to create digital citizenship. As a result of the study, it has been established that digital citizenship and its sub dimensions are not represented at a satisfactory level in terms of learning outcomes in 2008 Social Studies Curriculum and it has been founded that they are irregular with regard to the distribution of the topics regarding grades and areas of learning.

Keywords : Digital Citizenship, Tecnology , Teaching Social Studies, Curriculum.

GİRİŞ

Gezegensemizi kendi çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmeye çalışan ve farklı kimliklere sahip olan milyonlarca insan, zaman, kültür ve coğrafi mekan gibi aktörlerin etkisiyle çeşitli sosyal, politik, teknolojik ve ekolo-

jik değişimler geçirmişlerdir. Milyonlarca birey bir yandan bu değişime katkı sağlamış ve onu hızlandırmış, diğer yandan da değişen ve değiştiren rollerini birlikte üstlenmişlerdir. İkel çağlarda mağara yaşamında “ben” duygusu ile yaşayan insanoğlu, “biz” olmanın adımlarını aidiyet duygusu ile atmıştır. Özellikle insanlık tarihinin son yüzyıldaki inanılmaz değişimi, birçok yeni kavramın ortaya çıkmasına neden olmakla birlikte, mevcut kavramların da zaman şartlarına göre değişmesini de beraberinde getirmiştir. Değişime uğrayan kavramlardan birisi de vatandaşlık kavramıdır (Görmez, 2017: 2). Vatandaşlık kavramı en basit şekliyle tanımlanacak olursa; şahısların devlete olan bağlılığını ortaya koyan ve devletin resmi sistemi içerisindeki konumunu belirleyen siyasi bir kimliktir. Vatandaşlık bağı ile birlikte bireye bazı haklar tanınırken, birtakım sorumluluklar da yüklenmektedir. Vatandaşlık kavramı ilk kez Antik Yunan’da siyasi ve kamusal düzenin ortaya çıkmasıyla birlikte ifade edilmiştir (Özkazanç, 2009: 249). Sonraki yüzyıllarda medeniyetlere ve ülkelere göre farklılık arz eden bu kavramın, 1789 Fransız İhtilali ile birlikte anlam kazanan vatandaş/yurttaş kavramlarının günümüze kadar çeşitli haklar ile birlikte geliştiği görülmektedir.

Vatandaşlık kavramı, Globalleşme ve Postmodernizm’in etkileriyle birlikte farklı boyutlar kazanmış, 1990’lı yıllardan günümüze kadar farklı alanlarda yeniden tanımlanmıştır. Bu çerçevede çevresel, küresel, çok kültürlü ve cinsiyete dayalı vatandaşlık gibi yeni çalışma alanları ortaya çıkmıştır (Isin ve Turner, 2002 akt: Aslan, 2016:1). Bilişim alanında yaşanan gelişmelerin dünyada birçok alanda etkili olmasıyla birlikte özellikle ekonomi, siyasi ve sosyo-kültürel açıdan birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Günümüzde sıkça karşılaştığımız dijital vatandaş, e-vatandaş gibi kavramlara alan yazında sıklıkla rastlanmaya başlanmıştır (Kocadağ, 2012:4). XX. ve XXI. yüzyılda bilim, sanayi ve teknoloji alanında yaşanan baş döndürücü değişim, özellikle de bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, hem öğrencilerin hem de ebeveynlerin gündelik hayatında çok sayıda yenilik ve modernleşme yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren ortaya çıkan teknolojik gelişmeler sonucunda bilgiye her yerden, her zaman ve her coğrafi mekândan ulaşılabilen ve bireyler farklı ülkelerde yaşayan vatandaşlar ile kolayca iletişim kurabilmektedir. Yaşanan bütün bu gelişmeler vatandaşlık kavramının farklı bir boyut kazanmasına ve dijital vatandaşlık kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dijital teknolojilerin etkisi altında yaşanan bu dönemde, insanların kendi ülkelerine ait vatandaşlık kimliklerinden önce dijital vatandaşlık kimliğine sahip olduğu görülmektedir (Kuş vd., 2017:303). Başka bir deyişle, küreselleşen dünyada bir yandan internetin sağladığı iletişim ve haberleşme devrimiyle birlikte ülke sınırları adeta ortadan kalkmış, diğer yandan da dijital vatandaşlık kavramı yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır (Çubukçu ve Bay-

zan, 2013:149). Bunun sonucunda, teknolojiyi etkili bir biçimde kullanan ve dünyadaki gelişmeleri yakından takip edebilen vatandaşların dijital ortamda neleri yapıp, neleri yapamayacağını bilmesi dijital vatandaşlığın temel unsuru haline gelmiştir (Görmez, 2016:130).

Eğitimci yazar Marc Prensky (2001) tarafından ortaya atılan “dijital yerli ve dijital göçmen” kavramları ise, nesillerin bilişim teknolojisinin karşı konulmaz gücü karşısında ne şekilde sınıflandırıldığını ortaya koymaktadır. Prensky’ya göre, X kuşağı (1965-1979 arası doğan nesil) teknolojiyle sonradan tanışarak teknolojiyi hayatına dâhil eden ve dijital göçmen olarak tanımlanan bir kuşak iken; dijital yerli olan Y kuşağı ise (1977-1994 arası doğan nesil) teknolojinin odağında büyüyen, ancak içerisinde dijital yerli ve göçmenleri barındıran, boyut değiştiren kuşak olmuştur. Yazar, 21. yüzyılda teknolojinin göbeğinde doğan nesli ise Z kuşağı olarak sınıflandırmakla birlikte, bu kuşağı, kendinden önce doğan X,Y ve Boomers olarak ifade edilen 1964 yılı öncesi doğan nesle göre internet teknolojisini tercih eden ve yazılı metinlerden ziyade görsel metinlere daha fazla önem veren bir nesil olarak ifade etmişlerdir (Evrans, 2012 akt: Çubukçu ve Bayzan 2013:150).

Şekil 1: Dijital Nesiller

Kaynak: (Bayzan ve Çubukçu, 2013)

Dijital vatandaşlık kavramının anlamına baktığımızda birçok bilim insanının bu kavramı açıklamaya yönelik değişik bakış açıları getirdiği görülmektedir. Özellikle alanyazında kabul görenlerin başlıcaları şunlardır: Ribble ve Bailey (2007) 'e göre dijital vatandaşlık teknoloji kullanımı esnasında, kanuna, toplumda yerleşmiş ilkelere ve kural olarak kabul edilmiş temel esaslara uygun şekilde eylemde bulunmaktır. Farmer (2010) ise, bu kavramı, Dijital bilgileri uygun biçimde seçip sınıflandırarak dijital alana aktif bir şekilde katılım sağlayan, elde ettiği bu bilgileri kişisel gelişiminin yanı sıra toplumun faydasına da kullanan

kişiler olarak tanımlarken; Mossberger, Tolbert ve McNeal (2007) dijital vatandaşları, dijital ortamda vatandaşlık görevini yerine getirmenin yanı sıra politik bilgi ve ekonomik kazanım için teknolojiyi sık ve etkili bir biçimde kullanan bireyler olarak ifade etmektedirler. Uluslararası Eğitimde Teknoloji Derneği ise; dijital vatandaş devleti ve toplumsal konular ilgilendiren durumlarda çevrimiçi ortamlara aktif katılım becerisi olarak tanımlamasının yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojilerini çevrimiçi ortamlarda yasal çerçeve içerisinde hak ve özgürlüklerinin sınırlarını bilerek, ahlaki kurallara uyarak ve sorumluluk anlayışı içerisinde kullanmak olarak ifade etmektedir (ISTE, 2007). Tanımlardaki ortak noktalardan hareketle; Dijital vatandaş olarak tanımlanan ve bu kimliğe sahip bireylerin interneti yasal kurallara uygun şekilde, etkin ve düzenli kullanmak, çevrimiçi ağlara aktif bir şekilde katılım sağlamasının yanı sıra bilişim teknolojilerini etik değerlere, toplumsal kurallara ve yasalara uygun bir şekilde kullanmasını bilen kişiler olarak ifade etmektedirler (Sakallı ve Çiftçi 2016:103).

Teknolojinin özellikle de internet kullanımının hayatımızda yaptığı değişikliklerden bahsederken genellikle olumlu taraflarından yani insan hayatını kolaylaştıran, üretim faaliyetlerini arttıran, eğitim ve sağlık gibi kamusal alanlarda insanlara sunmuş olduğu hizmetlerden bahsedilmektedir. Ancak diğer taraftan bakıldığında aslında internetin hayatımıza girmesiyle birlikte birçok olumsuzluk da beraberinde gelmiştir. Özellikle kötü niyetli insanların elinde teknoloji bir silah gibi kullanılmaya başlanmıştır. Oxley (2010) hemen her gün medyada ve sosyal ağ sitelerinde, internet aldatmacalarının ve siber zorbalığın yaygınlaştığı, bunun yanı sıra kredi kartı sahtekârlığı, oyun bağımlılığı, virüsler, pornografi bağımlılığı, nefret sitelerini de dijital bir hastalık olarak nitelendirmektedir. Eğitim, sağlık, iletişim ve hizmet gibi birçok alanlarda bizlere kolaylık sunarak hayatımızı kolaylaştıran internet aynı zamanda yeni nesli, sosyal ilişkileri zayıf, bilgisayar başında çok fazla zaman tüketen bir nesil haline dönüştürmeye başlamıştır.

Dijital vatandaşlık, teknolojiyle bütünleşmiş bir toplumda öğrencileri ve teknoloji kullanıcılarını geleceğe hazırlamak için bir yol olarak sunulmaktadır. Dijital vatandaşlık sorumlu ve uygun (etik) teknoloji kullanım normlarıdır. Bu kavramın ve alt boyutlarının bilinmesinden daha önemli olan konu ise bu kavramın gençlere nasıl öğretileceği sorusuna cevap bulunmasıdır. Marc Ribble, dijital vatandaşlık kavramını REPs (Respect, Educate, Protect/ Saygı Duy, Eğitim, Koru) olarak ele alıp yeniden tanımlamıştır. Bu üç ana öğrenme alanı altında dokuz madde yer almaktadır (Bakır, 2016:7).

1. Saygı Duy (Kendine ve diğerlerine)
 - a. Görgü kuralları (Etiquette)
 - b. Erişim (Access)

- c. Hukuk (Law)
2. Eğit (Kendini) ve İletişim Kur (diğerleri ile)
 - a. İletişim (Communication)
 - b. Okuryazarlık (Literacy)
 - c. Ticaret (Commerce)
3. Kori (Kendini ve diğerlerini)
 - a. Hak ve Sorumluluklar (Rights and Responsibility)
 - b. Güvenlik (Safety-Security)
 - c. Sağlık (Health and Welfare).

Ribble'in üç ana öğrenme alanı üzerinde açıkladığı dijital vatandaşlığı Ribble, Bailey ve Ross (2004) dokuz alt boyuta göre yeniden düzenlemişlerdir. Bu alt boyutlar şunlardır:

1. **Dijital Erişim:** Toplumdaki her bir bireyin dijital teknolojiye herhangi bir yerden, hızlı ve kaliteli bir şekilde ulaşabilmesidir.
2. **Dijital Ticaret:** Çevrimiçi ortamda alışveriş yapmak ve bankacılık işlemlerinin yapılması.
3. **Dijital İletişim:** İletişimin büyük bir bölümünün internet teknolojisiyle çevrimiçi bir şekilde ve özellikle sosyal ağlar kullanılarak yapılması.
4. **Dijital Okuryazarlık:** İnternet üzerinden herhangi bir konuda araştırma yapmak, bilgi toplamak ve yapılan araştırmayı değerlendirmek.
5. **Dijital Etik:** Dijital ortamda internet kullanımı esnasında başkalarının haklarına saygı duyacak şekilde hareket etmek.
6. **Dijital Kanun:** Günlük hayatta suç olarak kabul edilen bütün davranışların internette de yapılmasının suç olduğunu bilerek hareket etmesi ve internette suç işleyen insanları saptadığında ilgili mercilere şikâyet etmesi.
7. **Dijital Haklar ve Sorumluluklar:** Dijital araç ve gereçleri herkesin özgürce kullanması, bu araçlar sayesinde herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi ve dijital ortamda işlenen suçlar ve yapılan haksızlıklara karşı şikâyet hakkının kullanılması.
8. **Dijital Sağlık:** Dijital ortam kullanımında fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olma durumu.
9. **Dijital Güvenlik:** Dijital araç ve gereçlerin kullanımı sırasında, kullanıcıların şahsi özel bilgi güvenliğini sağlayabilmesi, donanım, yazılım ve ağ güvenliklerini sağlayabilmesi.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin en çok etkilediği alanların başında eğitim gelmektedir. Çocuklar okullarla tanışmadan önce dijital dünyayla özellikle de internet ile tanışmaktadırlar. Çevremize baktığımızda ellerine tablet veya telefon verilerek aileleri tarafından avutulmaya çalışılan 4-5 yaşlarında çocuklar görmek mümkündür. Hayatımıza bu kadar erken giren, okulla tanışmadan dijital dünya ile tanışmak zorunda olduğumuz bir dünya ile nasıl baş edeceğimiz ya da hayatımızı tamamen esaret altına almadan sadece ondan faydalanarak nasıl geçireceğimiz sorularına cevaplar aramamız gerekmektedir. İşte bu noktada eğitim devreye girmeli ve dijital vatandaş olarak yetişecek olan neslin yaşayacağı muhtemel sorunlar karşısında bilinçlenmesini sağlamalıdır. Özellikle başarılı bir dijital vatandaş yetiştirmek için bu süreç aile eğitimlerini de kapsayacak şekilde yapılmalıdır.

Dijital vatandaşlığın kazandırılmasında eğitim-öğretim süreci oldukça etkili ve önemlidir. Çünkü bir toplumda kendini geliştirmiş, çağın gerektirdiği becerileri yerine getiren ve değişime açık bireyleri yetiştirmenin en önemli yolu, nitelikli bir ilköğretim sürecinden geçmektedir. Çocukların bilgi, beceri ve değerlerinin büyük ölçüde olduğu bu dönemde bilgi iletişim teknolojilerini toplumsal alan içerisinde uyumlu ve etkin bir biçimde yaşamaları için onlara bilgi ve becerinin yanı sıra değerler ve tutumlar da kazandırılmalıdır (Karaduman ve Öztürk 2014: 43). Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim çağındaki çocukların iyi bir vatandaş olabilmelerini sağlayan en önemli derslerin başında gelmektedir. Sınırları çizmenin gün geçtikçe zorlaştığı dijital dünyada hedeflenen insan profili, onları küresel birer vatandaş olarak yetiştirilmesinin yanı sıra aktif bir şekilde etkileşim içerisinde olduğu dijital teknolojileri, kurallara uygun bir şekilde kullanmaları sağlanmak olmalıdır (Aslan, 2016: 46). İşte bu anahtar role sahip SBDÖP'da çağın yönelimlerine uygun olarak sosyo-kültürel ve teknolojik yönlerden daha donanımlı bir nesil yetiştirmek amaçlanmaktadır. Güncellenen programda ayrıca geleceği gelenekselle kaynaştırma gayesiyle birbiriyle ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütünü olarak organize edildiği yedi öğrenme alanıyla yeniden düzenlenmiştir (Taş ve Kıroğlu, 2018:702). Çalışmada sınıf düzeyindeki kazanımlar ile ilişkilendirilecek olan öğrenme alanlarını ayrıntılı incelemenin faydalı olacağı görülmektedir. Bu değerlendirmeyi gerçekleştirmek amacıyla MEB tarafından yayımlanan 2018 SBÖP'na göre incelenen öğrenme alanları şu şekildedir:

1. Birey ve Toplum

Bu öğrenme alanında Sosyal Bilgiler dersi, psikoloji, sosyoloji gibi çeşitli disiplinler yardımı ile öğrencinin "Ben" kavramından yola çıkarak kendisini tanıması ve "Biz" kavramı ile de topluma ortak olması amaçlanmıştır.

2. Kültür ve Miras

Tarih konularını odak noktasına yerleştiren bu öğrenme alanı ile öğrencilere, Türk kültürünün temelinden hareketle milli bilinç oluşturma ve dünya kültürel mirasına olan katkımız kavratılır.

3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler

İnsan ve çevre etkileşimini temel alan coğrafya odaklı bu öğrenme alanı ile öğrencilere insan yaşamı için gerekli mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri, yakından uzağa, basitten karmaşığa yaklaşımı ile önce yakın çevresinden hareketle ülkesi, daha sonra ise Dünyamız tanıtılarak benimsetilmeye çalışılmaktadır.

4. Bilim, Teknoloji ve Toplum

Öğrencilerden bilimsel düşünme süreçlerini kavramaları ve toplum yaşantısını önemli değişikliği uğratan teknolojinin geçmişini, bugünü ve yarınını irdelemeleri beklenir. Ayrıca bu öğrenme alanı teknoloji-doğa ilişkisi ve bilimsellik- akademik dürüstlük kavramlarını da dikkate almaktadır.

5. Üretim Dağıtım ve Tüketim

Ekonomi ile ilişkili konuların tipik teması olan bu öğrenme alanında hedef, öğrencilerin ekonomiye dair gündelik hayatta karşılaşacağı temel kavramları öğrenmesi, ayrıca öz kaynaklar konusunda bilinçli bir tüketici olması, üretim, dağıtım, tüketim ilişkisini kurmasıdır.

6. Etkin Vatandaşlık

Sosyoloji ve siyaset bilimi alanları aracılığıyla etkin vatandaşlık kavramına odaklanan bu öğrenme alanı. Öğrencilere demokratik yollar öğretilerek hayata katılmaları, toplum düzenine uymanın önemi, toplumsal sorunların nasıl çözüldüğü dair bilgiler ile devlet gücünün varlığı benimsetilir.

7. Küresel Bağlantılar

Bu öğrenme alanında dünyanın globalleşmesinden hareketle küresel bağlantılar, ulusal ve uluslararası organizasyonlar, dünyadaki diğer devletleri ile işbirliğinin önemi vurgulanmaktadır.

Dijital vatandaşlık kavramı ile ilgili olarak alan yazın incelendiğinde konu ile ilgili çalışmaların son dönemde artmasına rağmen henüz çok yeni bir çalışma alanı olduğu görülmektedir. Çalışmaların bazıları nicel, bazıları nitel, bazıları ise her ikisini de içeren yöntemlerin kullanılmasıyla desenlenmiştir. Ribble ve Bailey'in (2007) dijital vatandaşlığın dokuz alt boyutu pek çok çalışmada temel kuramsal çerçeve olarak ele alınmıştır. Çalışmaların bazılarında bu boyutların

hepsinden söz edilmemiş, hedef kitleye ve amaca göre değişik boyutlar ele alınmıştır (Vural, 2016: 39). Çalışmalar genellikle öğretmen adayı, öğretmen veya öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeye yönelik çalışmalardır. Doktora ve Yüksek Lisans Tezi olarak (Karaduman, 2011; Kocadağ, 2012; Elçi, 2015; Öztürk, 2015; Sakallı, 2015; Aslan, 2016; Bakır, 2016; Vural, 2016) çalışmaları dikkat çekerken; makale olarak incelendiğinde (Çubukcu ve Bayzan, 2013; Karaduman ve Öztürk, 2014; Görmez, 2016 ve 2017; Sakallı ve Çiftçi, 2016; Karaduman, 2017; Çakmak ve Aslan, 2018; Vural ve Kurt, 2018) çalışmalarının yapıldığını görülmektedir. SBÖP'nin Dijital Vatandaşlık düzeyi hakkında (Görmez, 2017) yapılan çalışma sadece ilkokul 4. Sınıf düzeyinde ve 2012 programı baz alınarak yapılmıştır. Turan ve Karasu-Avcı, 2018 tarafından yapılan çalışmada ise Dijital Vatandaşlık 2018 SBÖP kazanım bazında ele alınmış, Dijital Vatandaşlığın alt boyutları ve güncellenen ders kitapları incelenmemiştir. Bu çalışmada ise 2018 yılında güncellenen SBÖP'nin ve yenilenen ders kitaplarının bütün sınıflar düzeyinde (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını inceleyen bir çalışma olup, özellikle ders kitaplarında yer alan konu içeriklerinin dijital vatandaşlık ve alt boyutlarının ne düzeyde yer aldığını saptaması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları karşısında farklı bir boyut kazanan vatandaşlık kavramlarından biri olan dijital vatandaşlık anlayışının tartışılması ve bu anlayışın 2018 SBÖP'da yer alan amaç, kazanım ve beceriler açısından irdelenmesi sağlanmaktır. Özellikle güncellenen ders kitaplarının öğrenme alanlarında bulunan konu içeriklerinin, dijital vatandaşlık ve alt boyutlarına ne ölçüde yer verildiği ve sınıflar bazında yedi öğrenme alanına ne kadar yansıtıldığının tespit edilmesidir. Yapılan bu tespitle bir sonraki yapılacak olan SBÖP ve ders kitaplarının güncelleme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Dijital vatandaşlık olgusu; üzerinde tartışmaların devam ettiği dinamik bir olgu ve özünde kuramsal bir özellik taşıdığı için, bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu bağlamda dijital vatandaşlığa ilişkin ayrıntılı bilginin oluşturulması için uluslararası ve ulusal literatürde yer alan çalışmalar içerik analizi tekniğinden faydalanılarak taranmıştır. Tarama sonucunda çalışmaya kuramsal çerçeve oluşturabilecek, öğretim programını değerlendirebilecek ve çıkarımlarda bulunabilecek şekilde sınıflandırmalar yapılmıştır. Cohen vd., (2007)'e göre içerik analizi tekniğinin; metinlerin sınıflandırılmasında, düzenlenmesinde, karşılaştırılmasında ve metinlerden çeşitli teorik sonuçlar çıkarılmasında önemli bir araştırma tekniği olduğunu vurgulamıştır. Bununla

birlikte, 2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve değişen ders kitapları değerlendirilmeye alınmıştır. SBÖP’da dijital vatandaşlığı içeren konu ve kazanımların tespiti için ders kitaplarında yer alan konu içeriklerinin incelemesi yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016)’e göre doküman incelemesinde araştırılacak olan olgu veya olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edildiği belirtilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

MEB tarafından yayınlanan SBÖP’ni (2018) incelediğimizde bilim ve teknolojiye yaşanan değişimlerden dolayı toplumun ve bireyin değişen ihtiyaçları karşısında dönüşümün kaçınılmaz olduğu ve bu yüzden programın güncellenmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Program içerisinde yer alan ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında belirlenen sekiz anahtar yetkinlik incelendiğinde çalışma konusunun öznesini kapsayan *“Dijital yetkinlik: İş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılmasını kapsar. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir”* (MEB, 2018: 5) ifadesinin yer aldığını görülmektedir.

SBÖP’nin özel amaçları arasında öğrencilerin *“Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları”* (MEB, 2018:8) amacının olduğunu da saptanmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında temel beceriler içerisinde ise dijital vatandaşlığın alt boyutlarından olan **Dijital Okuryazarlığın** bu ders kapsamında öğrenilecek beceriler arasında olduğunu görülmektedir.

2018 yılında yayınlanan güncel öğretim programının uygulanmasının dikkat edilecek hususlar arasında dijital vatandaşlığın öneminden şu şekilde bahsedilmektedir. *“Son yıllarda dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir”* (MEB, 2018: 10).

Çalışmanın bulgularını belirleyecek olan Dijital Vatandaşlık ve alt boyutları, 2018 SBÖP’na göre düzenlenen ve güncellenen ders kitaplarında yer alan öğrenme alanları, kazanımların, kazanımları içeren konu içerikleri 4. sınıf seviyesinden başlanarak sırasıyla incelenmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaş Boyutu
Birey ve Toplum	-	-
Kültür ve Miras	-	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.1. <i>Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır.</i>	Dijital Erişim
	SB.4.4.5. <i>Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.</i>	Dijital Sağlık
Üretim Dağıtım ve Tüketim	-	-
Etkin Vatandaşlık	-	-
Küresel Bağlantılar	-	-

Kaynak: (Tüysüz, 2018).

İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kazanımlarını ve konu içeriklerini Dijital Vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelendiğinde Tablo 1'e göre 7 öğrenme alanı içerisinde sadece "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanının Dijital Vatandaşlık ile ilişkilendirildiğini görülmektedir. Toplam 33 kazanımın yer aldığı İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 4. öğrenme alanı olan "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında bulunan beş kazanımdan sadece iki kazanımın dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını kapsadığı görülmektedir. Bunlar; "Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır" kazanımı olup, alt boyutu olarak da "Dijital Erişim" olduğu görülmekteyken diğer kazanım ise "Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır." kazanımı ile de "Dijital Sağlık" alt boyutunun verildiğini görülmektedir.

Tablo 2: Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaş Boyutu
Birey ve toplum	-	-
Kültür ve Miras	-	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.5.4.1. <i>Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.</i> S.B 5.4.2. <i>Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.</i> SB.5.4.3. <i>Sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir.</i>	Dijital Okuryazarlık Dijital Güvenlik Dijital İletişim Dijital Ticaret
Üretim Dağıtım ve Tüketim	-	-
Etkin Vatandaşlık	-	-
Küresel Bağlantılar	SB.5.7.2. <i>Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.</i>	Dijital Ticaret

Kaynak: (Şahin, 2018).

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kazanımlarını ve konu içeriklerini dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelediğinde ise Tablo 2'ye göre 7 öğrenme alanı içerisinde "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanına ek olarak Küresel Bağlantılar öğrenme alanında da dijital vatandaşlığın işlendiğini görülmektedir. Toplam 33 kazanımın yer aldığı 5. sınıf Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında "Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır." kazanımı ile "Dijital Okuryazarlık" ve "Dijital İletişim" alt basamaklarına değinilmiştir. "Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular." kazanımı ile "Dijital Güvenlik" alt basamağına, "Sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir." kazanımı ile de "Dijital Ticaret" alt basamağına ulaşılmaktadır. Yine aynı sınıf seviyesinde Küresel Bağlantılar öğrenme alanında da "Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır." kazanımı ile tekrardan "Dijital Ticaret" alt basamağının işlendiğini görülmektedir.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaş Boyutu
Birey ve Toplum	SB.6.1.5. <i>Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.</i>	Dijital Haklar ve Sorumluluklar
Kültür ve Miras	-	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.6.4.4. <i>Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.</i>	Dijital Etik Dijital Kanun
Üretim Dağıtım ve Tüketim	-	-
Etkin Vatandaşlık	-	-
Küresel Bağlantılar	-	-

Kaynak: (Yılmaz vd., 2018).

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kazanımlarını ve konu içeriklerini dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelendiğinde SBÖP içerisinde sınıflar düzeyinde 34 kazanım ile en fazla kazanımın olduğu sınıf düzeyi olduğu göze çarpmaktadır. Tablo 3'e göre 7 öğrenme alanı içerisinde ilk öğrenme alanı olan "Birey ve Toplum" öğrenme alanında bir kazanım; "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında da bir kazanım olmak üzere toplam iki kazanımın dijital vatandaşlığı içerdiğini görülmektedir. "Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur." kazanımıyla "Dijital Hak ve Sorumluluklar"; "Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur." kazanımı ile de hem "Dijital Etik" hem de "Dijital Kanun" alt boyutlarını içerdiğini görülmektedir.

Tablo 4: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Dijital Vatandaşlık İçerikleri

Öğrenme Alanı	Kazanım	Dijital Vatandaş Boyutu
Birey ve Toplum	SB.7.1.3. <i>Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.</i>	Dijital Erişim Dijital İletişim Dijital Okuryazarlık
	SB.7.1.4. <i>İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.</i>	Dijital Hak ve Sorumluluk Dijital Güvenlik Dijital Kanun
Kültür ve Miras	-	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.7.4.1. <i>Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.</i>	Dijital İletişim Dijital Güvenlik
Üretim Dağıtım ve Tüketim	SB.7.5.6. <i>Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.</i>	Dijital İletişim Dijital Ticaret
Etkin Vatandaşlık	-	-
Küresel Bağlantılar	-	-

Kaynak: (Yılmaz vd., 2018).

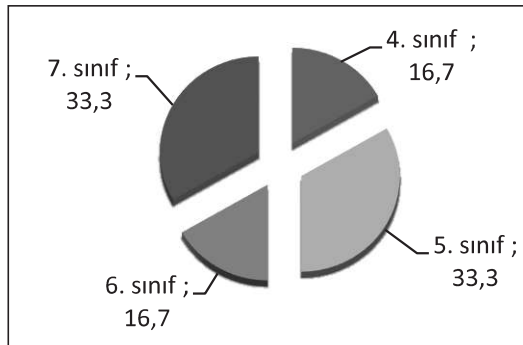
7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kazanımlarını ve konu içeriklerini dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelediğinde Tablo 4'e göre sınıf seviyesi artışına paralel olarak kazanım sayısı da artmıştır. Toplamda 31 kazanımın bulunduğu 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ilk olarak "Birey ve Toplum" öğrenme alanında sonra "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında son olarak ise "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında dijital vatandaşlık ve alt boyutları işlenmiştir. "Birey ve Toplum" öğrenme alanında "Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır." ile "İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir." kazanımlarında "Dijital Erişim", "Dijital İletişim", "Dijital Okuryazarlık", "Dijital Hak ve Sorumluluk", "Dijital Güvenlik", "Dijital Kanun" gibi 6 alt başlığa değinilmiştir. Yine "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında "Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler." kazanımında "Dijital İletişim" ve "Dijital Güvenlik" alt başlıkları ile "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında "Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder." kazanımıyla "Dijital İletişim" ve "Dijital Ticaret" alt boyutlarına değinilmiştir.

Tablo 5: Tüm Sınıflar Düzeyinde Öğrenme Alanlarında Bulunan Dijital Vatandaşlık Kazanım Sayısı

ÖĞRENME ALANI	4. Sınıf	5. Sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Birey ve Toplum	-	-	1	2
Kültür ve Miras	-	-	-	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-
Bilim, Teknoloji ve Toplum	2	3	1	1
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	1
Etkin Vatandaşlık	-	-	-	-
Küresel Bağlantılar	-	1	-	-

Öğrenme alanlarını, kazanımları ve ders kitabı konu içeriklerini dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelediğimizde (Tablo 5) 4. ve 6. sınıflarda sadece 2 (iki) kazanımın, 5. ve 7. sınıflar düzeyinde ise 4 (dört) kazanımın dijital vatandaşlık ve alt boyutuyla ilgili olduğunu belirlenmiştir. Öğrenme alanlarında dağılımın eşit şekilde olmadığını 4. Öğrenme alanı olan “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında tüm sınıflar düzeyinde dijital vatandaşlık konularına ve alt boyutlarına uygun kazanım ve içerik bulunduğu dikkati çekerken; öte yandan “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık ve alt boyutuyla ilgili herhangi bir kazanım ve içeriğe rastlanmamıştır.

Grafik 1: Dijital Vatandaşlık İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeyleri Açısından Dağılımı

Grafik 1 incelendiğinde, 2018 SBÖP’da dijital vatandaşlık içerikli konuların sınıf düzeyleri bazında dağılımına bakıldığında % 33 oranıyla 5. ve 7. sınıfların geldiğini, 4. ve 6. sınıfların ise %17 oranında olduğunu saptanmıştır.

Tablo 6: Dijital Vatandaşlık İçerikli Kazanımların Sınıf Düzeylerine Göre Program Kazanımlarına Oranı

Sınıf Düzeyleri	Dijital Vatandaşlık İçerikli Kazanımlar		Programdaki Kazanımlar	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
4. sınıf	2	6	33	100
5. sınıf	4	12	33	100
6. sınıf	2	6	34	100
7. sınıf	4	13	31	100
Toplam	12	9	131	100

Tablo 6’da, SBÖP’da Dijital Vatandaşlık içeriklerinin tespit edildiği kazanımların sınıf düzeyleri bazında ve 2018 SBÖP’deki tüm kazanımların sınıflar düzeyine ait frekans (*f*) ve yüzdeliklerine (%) yer verilmiştir. 4.sınıflar düzeyine baktığımızda toplamda 33 kazanım olduğu ve bunlardan %6’sının (2’sinin) dijital vatandaşlıkla ilgili içeriklerin olduğu; 5. sınıflar düzeyinde toplamda 33 kazanım yer aldığı ve bunların %12’sinin (4’ünün) dijital vatandaşlıkla ilgili içeriklerin olduğu, 6. sınıf düzeyinde toplamda 34 kazanım olduğu ve bunların %6’sının (2’sinin) dijital vatandaşlık içerikli olduğu ve 7. sınıf düzeyinde ise toplamda 31 kazanım olduğu ve bunların %13’ünün (4’ünün) dijital vatandaşlık içerikli olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda sınıf düzeyleri baz alındığında dijital vatandaşlık ve alt boyutlarını içeren konulara en çok 7. sınıf düzeyinde (%13), en az ise 4. ve 6. sınıf düzeyinde (%6) yer verildiği söylenebilir. Bunun yanında SBÖP’da tüm sınıflar düzeylerinde toplam 131 kazanımın olduğu ve bu kazanımlardan 12 tanesinin yani %9’unun dijital vatandaşlık içerikli kazanımlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kazanımlar içerisinde Dijital Vatandaşlığın 9 alt boyutunun tamamına yer verilmiş olup en fazla Dijital İletişim (4 kez), en az ise Dijital Etik ve Dijital Sağlık (1 kez) alt boyutlarına yer verilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Dünya’nın son yüzyılda geçirmiş olduğu hızlı değişimin neticesinde vatandaşlık kavramının da bu değişimden etkilendiğini ve değişime uğradığını çok net olarak görülmektedir. Önceleri sadece vatandaş/yurttaş olarak adlandırdığımız bu kavramın bugün çeşitlenerek küresel vatandaşlık, çevresel vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, dünya vatandaşlığı v.s. gibi kullanımlarının çeşitliliğine tanık olunmaktadır. Öte yandan teknolojinin günlük hayatın hemen her alanına girmesi ve özellikle de internet kullanımının yaygınlaşmasının sonucunda kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşan diğer önemli bir vatandaşlık kavramı da dijital vatandaşlık olmuştur. Birçok kavramın önüne “e” eki getirilerek e-devlet, e-okul, e-posta, e-nabız gibi günlük hayatta kullandığımız birçok kavram dijital dönüşüme uğramıştır. Devletin ve kurumların hizmetlerini artık internet

üzerinden yürütmeye başlaması, siyasilerin ve ünlülerin kitlelere dijital ortamdan ulaşmaya çalışmaları, alışverişlerin artık internet üzerinden kolayca yapılması, gazete ve dergilerin bile internet üzerinden yayınlarını gerçekleştirmeleri mümkün olmuştur. Hatta internet üzerinden uzaktan eğitim yoluyla üniversite ve lisansüstü eğitimlerinin bile yapıldığı günümüzde bizler zorunlu olarak dijital dünyanın vazgeçilmez bir vatandaşı haline geldiğini görülmektedir.

Değişimin hem kaynağı hem de en çok etkilenen unsuru eğitim olmuştur. Bilim ve teknolojinin insan hayatının kolaylaşması amacıyla ilerlediği bu yolda eğitim kurumları en önemli görevi üstlenerek değişimin kilit noktasını oluşturmuştur. Bu değişim öncelikle öğretim programlarını ve buna bağlı olarak da ders kitaplarını kapsayacak şekilde olmuştur. Sosyal Bilgiler dersi ise çok disiplinli yapısı ve güncel meseleleri içeriğinde ihtiva eden bir ders olması sebebiyle konuları ve kazanımları itibariyle değişimi öğrenciye sunabilecek en uygun derslerin başında gelmektedir.

Bu çalışmada MEB tarafından 2017 yılında taslak program olarak yayınlanan ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya geçilen 2018 SBÖP ve güncellenmiş olan ilkökul ve ortaokul 4.5.6. ve 7. sınıfların kullandığı Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Ayrıca SBÖP'nin temel göstergeleri olan kabul edilen genel ve özel amaçlar, yetkinlikler, kazanımlar, kavramlar ve beceri bağlamında dijital vatandaşlık konusuna ne ölçüde yer verildiğini saptamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Dijital Vatandaşlığı kavramını SBÖP bazında incelediğinde TYÇ (Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi) kapsamında sekiz anahtar yetkinlik içerisinde çalışma konusunun öznesini kapsayan, öğrencilerin bilgi işlem teknolojilerini güvenli ve eleştirel bir şekilde kullanmasını, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretilmesi, sunulması ve alışveriş için bilgisayarın kullanılmasını ayrıca iletişimin kurulmasında ortak ağlara katılımın önemini vurgulandığı "Dijital Yetkinlik" ifadesinin yer aldığını görülmektedir. Programın özel amaçlarına baktığında konuya altyapı oluşturacak "Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları" yönünde bir amacının olduğunu saptamaktayız. Temel beceriler noktasında ise dijital vatandaşlığın 9 (dokuz) alt boyutundan olan "Dijital Okuryazarlığın" bu ders kapsamında öğrenilecek beceriler arasında olduğunu görülmektedir. Programda yer alan dikkat edilecek hususlar içerisinde tamamen konuya vurgu yapılarak dijital vatandaşlığın önemi "Son yıllarda dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir" vurgulanmaktadır.

Sosyal Bilgiler ders kitapları 2018-2019 eğitim-öğretim yılında tüm sınıflar düzeyinde (4,5,6,7) güncellenmiş olup 7 (yedi) öğrenme alanı üzerinde eş değeri lenmiştir. Öğrenme alanları ve kazanımları dijital vatandaşlık ve alt boyutları açısından incelediğinde 4.ve 6. sınıflarda sadece 2 (iki) kazanımın, 5. ve 7. sınıflar düzeyinde ise 4 (dört) kazanımın dijital vatandaşlık ve alt boyutuyla ilgili olduğunu belirlenmiştir. Turan ve Karasu-Avcı (2018)'e göre Dijital Vatandaşlık bağlamında incelenen SBÖP'da sadece "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanı incelenmiş olup, diğer öğrenme alanları değerlendirmeye dahil edilmemiştir oysaki "Birey ve Toplum", "Üretim, Dağıtım, Tüketim" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanlarında da Dijital Vatandaşlık ile ilgili kazanımların olduğu ayrıca ders kitaplarında ise Dijital Vatandaşlık ve alt boyutlarını kapsayan konuların bulunduğunu belirlenmiştir. Öğrenme alanlarına bakıldığında ise dağılımın eşit şekilde olmadığını 4. öğrenme alanı olan "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında tüm sınıflar düzeyinde dijital vatandaşlık konularına ve alt boyutlarına uygun kazanım ve içerik bulunduğu dikkati çekerken; öte yandan "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ve "Etkin Vatandaş" öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık ve alt boyutuyla ilgili herhangi bir kazanım ve içeriğe rastlanmamıştır.

Dijital Vatandaşlığı kazanım sayılarına ve dağılımına göre incelediğinde 4. sınıfta 33 kazanımın ikisi, 5. sınıfta 33 kazanımın dört tanesi, 6. sınıfta 34 kazanımın ikisi ve 7. sınıfta 31 kazanımın dört tanesinin Dijital Vatandaşlıkla ilgisinin olduğunu görülmektedir. Toplamda tüm sınıflar bazında 131 kazanımın 12'sinin yani %9'unun Dijital Vatandaşlıkla ilgili olduğu belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan konuları ve içerikleri dijital vatandaşlığın 9 alt boyutuna göre (Dijital Erişim, Dijital Ticaret, Dijital İletişim, Dijital Güvenlik, Dijital Etik, Dijital Kanun, Dijital Haklar ve Sorumluluklar, Dijital Sağlık, Dijital Okuryazarlık) sınıflandırıldığında ise tüm alt boyutlara konular içerisinde yer verildiğini görülmektedir. Dijital İletişim (4 defa) en çok değeri nelen alt boyut olurken; Dijital Sağlık ve Dijital Etik en az değeri nelen (1'er defa) alt boyut olmuştur. Elde edilen sonuçlar neticesinde, 2017 yılında taslak olarak yayınlanıp, 2018 yılında tam olarak şekillenen 2018-2019 eğitim-öğretim yılında uygulamaya geçilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık ve alt boyutları açısından yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle teknoloji ve bilişim çağında olduğumuz düşünüldüğünde öğrenme alanlardaki kazanımların Dijital Vatandaşlık ve alt boyutları açısından sayı olarak yetersiz, öğrenme alanlarına dağılımının ise düzensiz olduğu saptanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programıyla ilgili yapmış olduğumuz bu çalışmanın alan yazına yeni bir bakış açısı getirmesi ve bir sonraki yapılacak olan öğretim programı ve ders kitapları güncelleme çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan, S. (2016). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Fırat, Dicle, Siirt, Adıyaman Üniversiteleri Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Bakır, E. (2016). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. (6th ed.). New York: NY: Routledge.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı Ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli Ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern and African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Dijital Vatandaşlığın Dokuz Alt Boyutu. <http://www.digitalcitizenship.net/nine-elements.html>. 10 Eylül 2018 tarihinde erişildi.
- Elçi, C. A. (2015). *Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Evrans, B. (2012). *Dijital Yerliler ve Dijital Yerlilerde Öğrenme*. 10 Eylül 2018 tarihinde [blogspot.com](http://zkusagi.blogspot.com/): <http://zkusagi.blogspot.com/> adresinden erişildi.
- Farmer, L. (2010). 21. Century Standarts For Information Literacy. *Leadership*, 39 (4), 20-22.
- Görmez, E. (2016). Öğretmen Adaylarının “Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları” Hakkındaki Görüşleri, (Bir Durum Çalışması). *Turkish Studies*, 11(21), 125-144.
- Görmez, E. (2017). İlkokul Sosyal Bilgiler Programının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Açısından Yeterliliği, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 60, 1-15.
- Isın, E. F. and Turner, B. S. (2002). *Citizenship Studies: an introduction. Handbook of citizenship studie*. 1-10. London: Sage
- ISTE (International Society for Technology in Education). (2007). ISTE standards: Students., http://www.iste.org/docs/pdfs/20-14_ISTE_Standards-S_PDF.pdf 20 Ağustos 2018 tarihinde erişildi.

- Karaduman, H.(2011). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi Ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaduman, H. ve Öztürk, C. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Tutumlarına Etkisi ve Dijital Vatandaşlık Anlayışlarına Yansımaları, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38-78.
- Kocadağ, T.(2012). *Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U. ve Yakar, H. (2017). Gençlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5 (10), 298-316.
- MEB.(2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, İlkokul ve Ortaokul 4,5,6,7. Sınıflar, Ankara
- Mossberger, K., Tolbert, C., ve S. McNeal, R. S. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. London: MIT Press.
- Oxley, C.(2010). Digital Citizenship: Developing An Ethical and Responsible Online Culture. *International School Librarianship: Selected Papers from the IASL Annual Conference*, 1-11.
- Özkazanç, A.(2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neoliberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1),247-264.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9 (5), 1-6.
- Ribble, M. S., Bailey, G. D., ve Ross, T. W. (2004). Digital Citizenship: Addressing Appropriate Technology Behavior. *Learning & Leading with Technology*, 32(1), 6.
- Ribble, M. ve Bailey, G. (2007). *Digital Citizenship in Schools*. Washington: ISTE Press.
- Sakallı, H., Çiftci, S. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Adnan Menderes Üniversitesi Örneği, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6 (2),100-119.
- Şahin, E. (2018). *Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.

- Taş, H., Kiroğlu K. (2018) 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, *İlköğretim Online Dergisi*, 17(2), 697-716.
- Turan, S , Karasu Avcı, E . (2018). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 28-38.
- Tüysüz, S., (2018). *İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Vural, S.,S.(2016). *Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Som Vural, S , Kurt, A . (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi*. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8 (1), 60-80.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9.Bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ö.F., Bayraktar, H., Özden, M.K., Akpınar ve M., Evin, Ö. (2018) *Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. MEB, Ankara: Devlet Kitapları.
- Yılmaz, Ö.F., Bayraktar, H., Özden, M.K., Akpınar ve M., Evin, Ö. (2018) *Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. MEB, Ankara: Devlet Kitapları.

